

วรรณคดีมรดกของไทยสมัยอยุธยา

🕒 **นำเสนอเมื่อ** 3 ม.ค. 2551

วรรณคดีมรดกของไทยสมัยอยุธยา โดย นางสิทธา พิณีภูวาล

สมัยอยุธยา (ประมาณ พ.ศ. ๑๘๙๓ - ๒๓๑๐) กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๑๘๙๓ ถึง พ.ศ. ๒๓๑๐ นับเป็นเวลายาวนานถึง ๔๑๗ ปี มีกวีและวรรณคดีจำนวนมาก
วรรณคดีแต่ละเรื่องล้วนมีคุณค่าเป็นมรดกสมควรรักษาไว้ตลอดไป ในที่นี้จะกล่าวถึงวรรณคดีบางฉบับ คือ
ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตพระลอ สมุทรโฆษคำฉันท์ โคลงกำสรวล และบทเหเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

หัวข้อ

- [ลิลิตยวนพ่าย](#)
- [ลิลิตพระลอ](#)
- [สมุทรโฆษคำฉันท์](#)
- [อนิรุทธคำฉันท์](#)
- [โคลงกำสรวล](#)
- [บทเหเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์](#)

ลิลิตยวนพ่าย

เป็นกวีนิพนธ์เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ สันนิษฐานว่า แต่งในรัชสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ (ประมาณ พ.ศ. ๒๐๓๔ - ๒๐๓๕)
พระราชโอรสของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เนื้อเรื่องกล่าวถึงพระราชประวัติของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ตั้งแต่ ประสูติจนถึงการขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติ ณ กรุงศรีอยุธยา เล่าถึงพระปรีชาสามารถในด้านการปกครอง การทหาร และการศาสนา จุดสำคัญที่สุดของเนื้อเรื่องคือ การทำสงครามกับยวนหรือเชียงใหม่ ซึ่งยกทัพมาตีหัวเมืองทางเหนือจนตีสุโขทัยได้ แล้วยกทัพต่อลงมาจะตีพิษณุโลก และกำแพงเพชร ดังนั้น สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถจึงทรงยกทัพไปปราบหลายครั้ง กว่าจะได้รับชัยชนะ

กวีนิพนธ์ลิลิตยวนพ่าย แต่งด้วยรูปแบบคำประพันธ์ ร่ายฉันท์และโคลงฉันท์บทกวีนิพนธ์ ใช้ภาษาที่ประณีตงดงาม ศัพท์สูงส่งวิจิตร เต็มไปด้วยชั้นเชิงสูงด้านการใช้ภาษา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวถึงลิลิตยวนพ่ายว่า

กระบวนทัพในสมัยอยุธยาจากจิตรกรรมฝาผนังวัดประตู่ทรงธรรม จ.พระนครศรีอยุธยา

"นับว่าเป็นหนังสือที่แต่งดีอย่างเอกในภาษาไทยเรื่องหนึ่ง เป็นพงศาวดารเฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ เมื่อครั้งพระเจ้าติโลกราช (กษัตริย์) เมืองเชียงใหม่ลงมาตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ (สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ) ทรงพยายามทำสงครามจนมีชัยชนะ เอาหัวเมืองฝ่ายเหนือเหล่านั้นคืนมาได้จึงเรียกว่า ยวนพ่าย"

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

สารสยามภาคพร้อม, กลูกานท นีฎา
คือคูมาลาสวรรค์ ขอชอย
เบญญาพิศาลแสดง เดอม กยรติ (เกียรติ)

พระฤา

คืออุโหมแสงร้อย กิ่งกลาง

[กลับหัวข้อหลัก]

ลิลิตพระลอ

เป็นวรรณคดีสมัยอยุธยาที่คนไทยปัจจุบันรู้จักและคุ้นเคยมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับวรรณคดีเรื่องอื่นๆ ในสมัยเดียวกัน

เรื่องพระลอเป็นนิยายประจำถิ่นไทยภาคเหนือ เชื่อว่ามีเค้าโครงเรื่องเกิดขึ้นในแควนลานนา ระหว่าง พ.ศ. ๑๖๑๖ - ๑๖๓๓ ปัจจุบัน ท้องที่ของเรื่องอยู่ในจังหวัดแพร่และลำปาง เนื้อเรื่องกล่าวถึงความรักของหนุ่มสาว (พระลอ พระเพื่อน พระแพง) ที่มีอุปสรรคจนต้องยอมแลกด้วยชีวิต

ผู้แต่งและสมัยที่แต่งลิลิตพระลอไม่ปรากฏหลักฐานแน่นอน แต่สันนิษฐานว่า คงแต่งในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ หรือมีจะนคังเป็นสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ลิลิตพระลอ มีผู้เรียกว่าเป็น "วรรณคดีบริสุทธิ์" เพราะมีลักษณะสุบเทือนอารมณ์ที่ยอดเยี่ยม เป็นเรื่องโศกที่จบลงด้วยความตาย เป็นวรรณคดีที่ได้รับการยกย่องว่าเป็น "ยอดของวรรณคดีลิลิตเพราะแต่งดีอย่างวิเศษในด้านภาษา" โคลงและรายของลิลิตพระลอจัดได้ว่าเป็นแบบฉบับหรือชั้นครูที่กวีรุ่นหลังนิยมยกย่องยึดถือ เช่น การแต่งโคลงสี่สุภาพ ที่มีเสียงบังคับวรรคยุดอก ๗ โท ๔ จะดูได้จากโคลงในลิลิตพระลอบทนี้

เสียงลือเสียงเล่าอ้าง อันใดเรื่อพี
เสียงยอมยอยศใคร ท้าวหลา
เสียงเชือพีหับไหล ลืมตื่น ฤาพี
สองพีคิดเองอา อยาใดถามเมื่อ

[กลับหัวข้อหลัก]

จินตนาการจากเรื่อง ลิลิตพระลอ ตอนพระลอตามไก่ ภาพเขียนโดย นายจักรพันธ์ ไปรษยกฤต

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

สมุทรโฆษคำฉันท์

เป็นวรรณคดีมรดกอีกเรื่องหนึ่งที่ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรว่าเป็น "ยอดแห่งคำประพันธ์ประเภทฉันท์"

กวีเอกของไทย ๓

ท่านได้แต่งเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยพระมหाराชครูรับกระแสพระราชดำรัสจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้แต่งในรัชสมัยของพระองค์ (พ.ศ. ๒๑๙๙ - ๒๒๓๑) พระมหाराชครูแต่งตอนที่ ๑ และตอนที่ ๒ พอใกล้จะจบตอนที่ ๒ พระมหाराชครูได้ถึงแก่อนิจกรรม ดังนั้นสมเด็จพระนารายณ์มหาราชจึงทรงพระราชนิพนธ์ต่อ แต่ก็ยังไม่จบ ทั้งไวจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสทรงพระนิพนธ์ ต่อจนจบเรื่องครบทั้ง ๔ ตอน เมื่อ พ.ศ. ๒๓๙๒

สมุทรโฆษคำฉันท์ มีจุดประสงค์แต่งขึ้นเพื่อใช้เป็นบทพากย์หนึ่ง เนื้อเรื่องได้มาจากสมุทรโฆษชาดกในปัญญาสาชดก กล่าวถึงการผจญภัยที่สนุกสนานตื่นเต้นของพระสมุทรโฆษและนางพินทุมตี ที่ได้พระขรรค์วิเศษพาเหาะไปเที่ยว ยังที่ต่างๆ ได้ ครั้นพระขรรค์ถูกกลืนไป ทั้งสองก็ต้องพลัดพรากจากกัน ต่างผจญภัยต่อไปอีกจนสามารถกลับครีได้ เรื่องราวที่สนุกสนานตื่นเต้นนี้เหมาะกับการเล่นหนังใหญ่คนทั่วไปชม นอกจากนี้จิตรกรไทยได้นำไปวาดภาพลงบนผนังโบสถ์ เช่น ที่พระอุโบสถวัดสุทัศนเทพวรารามและวัดดุสิตาราม กรุงเทพมหานคร เป็นต้น

นอกจากเป็นบทพากย์หนึ่งแบบโบราณแล้วผู้แต่งสมุทรโฆษคำฉันท์ยังต้องการสะท้อนความเชื่อในพุทธศาสนาด้วย เช่น เรื่องกรรมเกาบุพเพสันนิวาส ความซื่อสัตย์ระหว่างสามีและภรรยา ความเชื่อเรื่องการกลับชาติมาเกิดใหม่ตามแบบอย่างของการเวียนว่ายตายเกิดในนิทานชาดกด้วย เช่น เล่าว่าในอนาคตกชาติของนางพินทุมตีคือ นางพิมพ์มาและพระสมุทรโฆษคือ พระพุทธเจ้า ดังคำประพันธ์ต่อไปนี้

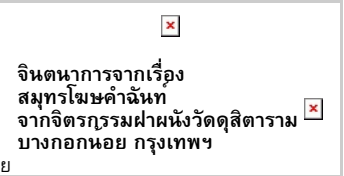
เยาวยออุยพินทรพิน ทุมตีสุดาพงา
คืออุรชยา ยุพเยศยไศธร
พระสุปาเพ็ญโพธิ์ สมุทรโฆษธิเบศร
คือพุทธชินวร วิสุทธิเทพเจษฎา
ไม้อนเอาตำนานเนิน ดำเนียรธรรมเทศนา
บัญญัติปัญญาสชา ดกเสร็จสมเด็จแสดง
[\[กลับไปหัวขอหลัก\]](#)

อนิรุทธคำฉันท์

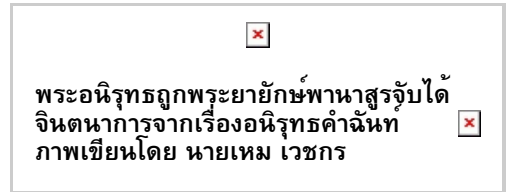
กวีผู้แต่งอนิรุทธคำฉันท์คือ ศรีปราชญ์ บุตรของพระมหाराชครู มีจุดมุ่งหมายในการแต่งเพื่อแสดงให้บิดาตนเห็นว่า "สามารถแต่งเรื่องใหญ่เป็นชิ้นเป็นอันได้" เรื่องนี้ได้รับยกย่องว่าเป็นเอกในเชิงการแต่งฉันท์ เป็นตัวอย่างของการแต่งฉันท์ในสมัยหลัง เช่น สมัยรัตนโกสินทร์

เรื่องนี้ได้เค้าเรื่องมาจากคติดุราหมณ์ ตอนพระนารายณ์อวตารมาเป็นพระกฤษณะ ในเรื่องอ้างว่า พระอนิรุทธเป็นพระนัดดาของพระกฤษณะวันหนึ่ง พระอนิรุทธบรูหมหลับได้ตื่นไทร พระไทรได้อุ้มพระอนิรุทธไปพบกับนางอุษา ธิดาของ พระยายักษ์พนาสูร และถูกพระยายักษ์จับได้พระกฤษณะจึงต้องยกกองทัพมาช่วยไทรรอดพ้นจากพระยายักษ์ ซึ่งไปขอรองพระคิวัระให้มาช่วยฝ่ายตน พระคิวัระได้แต่ขอร้องพระกฤษณะมิให้ประหารพระยายักษ์ และพระยายักษ์ต้องยอมให้พระอนิรุทธกับนางอุษาได้ครองรักกัน เรื่องนี้มีลักษณะเป็นเรื่องเล่าเชิงนิทานนิยาย ที่เต็มไปด้วยความตื่นเต้นมหัศจรรย์ การผจญภัย และจบลงด้วยความสุขสมหวัง ตัวอย่างคำประพันธ์ที่ไพเราะ

จึงวาดนแ่งโฉม
อนิรุทธราชา
นางเอาชานมา
บันทึบทรงงูให้ไทย
อาเน็ลรูปทาว
อันมาชมมาชายไชย
จ้านองกระฮัดไอย
ทุกขทรวง รลวงกาม
[\[กลับไปหัวขอหลัก\]](#)

[\[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้\]](#)

[\[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้\]](#)

โคลงกำสรวล

โคลงกำสรวลเป็นวรรณคดีโบราณที่สำคัญมาก มีลักษณะยอติเยียมหลายประการโดยเฉพาะการใช้ถ้อยคำและโวหาร, เนื่องจากผู้แต่งเลือกสรรคำมาแต่ง ทุกบาททุกบทล้วนมีความหมายเด่น ลึกซึ้ง สะเทือนอารมณ์ กวีผู้แต่งได้ รักษาขอบังคับการแต่งโคลงอย่างเคร่งครัด ความดีเด่นพิเศษของวรรณคดีเรื่องนี้คือ ความมุกตลกที่แปลกและยิ่งใหญ่

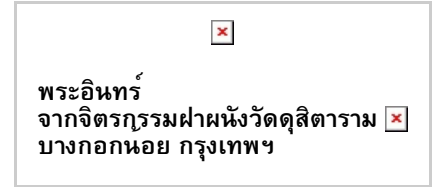
จนได้รับการยกย่องจากกวีรุ่นหลังให้เป็นแบบอย่างงานเขียนที่แสดงความคิดที่ไม่ซ้ำแบบใคร ทั้งนี้เพราะกวีทวัญ ไปเมื่อต้องเดินทางจากคนรัก ย่อมมีความหวังโย จึงเลือกฝากนางไว้กับผู้ใหญ่ที่ตนแน่ใจว่าจะคุ้มครองหญิงที่รักให้ปลอดภัย แต่กวีผู้แต่งโคลงกำสรวลกลับใช้โวหารที่แหลมคมยั่วล้อผู้ใหญ่ ตัวอย่างเช่น

โฉมแม่จักฝากฟ้า	เกวรุงอินทร์ หยอกนา
อินทรทานเทอกเอา	สุฟ้า,
โฉมนางจะฝากดิน	ดินทาน แลแล้วแฮ
ดินทานชดเจ้าหลา	สุสมสองสม

โคลงกำสรวลเป็นแบบฉบับให้กวีในสมัยหลังเลียนแบบสำนวนโวหารในการแต่งวรรณคดีหลายเรื่อง เช่น โคลงนิราศตามเสด็จสำนวนของพระยาตรัง และโคลงนิราศนรินทร์ ของนายนรินทร์วิเศษ (อิน) ตัวอย่างโคลงกำสรวลที่มีผู้เลียนแบบมากคือ

อยู่ชยาศยงฟ้า	ลงดิน แลฤา
อำนาจบุญพร่งพระ	กอเกือ
เจดีย์ล่ออินทร	ปราสาท
ในทาบทองแลวเนื้อ	นอกโสม
สารนี้หนูแนบไว	ในหมอน
อย่าเมื่อยาควรูเอา	อาหนเหลน
ยามนอนนาฎภูเอาอน	เป็นเพื่อน
คืนคำอย่าไต่เวน	วางไต่

[กลับหัวข้อหลัก]

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]

บทเหเรือของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์เป็นกวีที่ยิ่งใหญ่ในสมัยอยุธยา พระนามเดิมคือ เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร์ไชยเชษฐาสूरยวงศ เรียกกันทั่วไปว่า "เจ้าฟ้ากุ้ง" เป็นพระราชโอรสองค์ใหญ่ในพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ได้รับการสถาปนาเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์ เมื่อ พ.ศ. ๒๒๗๖

"เจ้าฟ้ากุ้ง" ทรงพระนิพนธ์บทร้อยกรองไว้หลายเรื่อง ซึ่งบทที่ได้รับยกย่องว่าดีที่สุดคือ **บทเหเรือ** ซึ่งมีความโดดเด่นด้านการคิดสร้างสรรค์รูปแบบแปลกใหม่ ทรงใช้กาพย์และโคลงคู่กันคล้ายกาพย์ท้อโคลง และทรงเปลี่ยนแปลงวิธีแต่งใหม่โดยแบ่งเนื้อเรื่องออกเป็นตอนๆ แต่ละตอนใช้โคลง ๑ บท แล้วแต่งกาพย์เลียนความขยี้ความอีกจำนวนหนึ่ง แล้วจึงเริ่มต้นตอนต่อไปด้วยโคลง แล้วขยายความด้วยกาพย์ต่อไปอีกรูปแบบฉบับ เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นต้น นอกจากนี้ บทเหเรือของเจ้าฟ้ากุ้งยังใช้ได้ในสมัยรัชกาลที่ ๔ และในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในปัจจุบันด้วย

เนื้อหาของบทเหเรือคือ

การชมเรือพระที่นั่งและการเคลื่อนขบวนเรือตามลำน้ำที่มีธรรมชาติสวยงาม โดยนำมาเปรียบกับความรักนาง และความรูสึกเป็นทุกข์ เนื่องด้วยการพรากจากนางตามธรรมเนียมของการแต่งนิราศ

การใช้ภาษาของเจ้าฟ้ากุ้งมีความไพเราะสละสลวยจับใจ คนไทยจำนวนมากมีความซาบซึ้งและจดจำบทเหเรือของเจ้าฟ้ากุ้งได้อย่างขึ้นใจ เช่น

พระเสด็จโดยแดนชล
ทรงเรือตงงามเฉิดฉาย
กิ่งแก้วแพรวพรรณราย
พายออ่อนหยับจับงามงอน

และอีกตอนหนึ่งในบทเหเรือว่า

ขวสุดพุดจีบจิ้น
เจ้ามีสินพีมีศักดิ์
ทั้งวังเขาซึ้งนั้
แต่พริกจากคนเดียว

สมัยอยุธยาตอนปลาย

บทละครได้รับความนิยมอย่างเห็นได้ชัดกว่าสมัยก่อนๆ ตามจดหมายเหตุของลาลูแบร์ กล่าวว่า ในกรุงศรีอยุธยา ละครเป็นมหรสพที่เล่นกันเป็นประจำ รวมทั้งโขน และระบำ

บทละครสมัยอยุธยาเรียกกันทั่วไปว่า "บทละครครั้งกรุงเก่า" ส่วนมากไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและปีที่แต่ง เช่น เรื่องรามเกียรติ์ การเกษ (การะเกด) คาวี มโนहरา สังข์ทอง เป็นต้น ส่วนบทละครเรื่องดาหลัง ที่ใช้เล่นในพระบรมมหาราชวังนั้น เจ้าฟ้าหญิงกษัตริย์ทรงพระนิพนธ์และเรื่องอิเหนา เจ้าฟ้าหญิงมกุฎทรงพระนิพนธ์ทั้งสองเรื่องแต่งในรัชสมัยพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ

[กลับไปหัวข้อหลัก]

บรรณานุกรม

- นางสีทา พินิจกุล

การแสดงละครเป็นมหรสพที่เล่นเป็นประจำในกรุงศรีอยุธยา

[ดูภาพทั้งหมดในเรื่องนี้]